

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE /dUk/ EKLI GEÇMİŞ ZAMAN ÇEKİMİ

Mustafa KOÇ*

Özet: Geçmiş zaman sıfat-füli olan /dUk/ ekli yapılardan gelişen çekimli fiiller üzerinde yeterince çalışma yapılmamış ve bütün hâlinde ele alınmamıştır. Bu makalede şahıs ekli-şahıs eksiz biçimleri ve olumlu-olumsuz görünüşleriyle tarihî metinlerde farklı özellikler taşıyan bu fiil çekimini konu eden çalışmaları tenkit ederek Eski Türkçeden Osmanlı Türkçesine kadarki evrede ele almak ve yeni verilerle ekin Eski Anadolu Türkçesindeki vaziyetini değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu çalışmada esas olarak /dUk/ sıfat-fülinin geçmiş zaman kipini meydana getirdiği tezi işlenmiştir.

Türkçede yarım yargı bildiren sıfat-füil yapılarından tam yargı bildiren çekimli fiiller oluşabilir. Bildirme kipleri esas itibarıyla bu şekildedir. Bunlardan /mİş/ ekli geçmiş zaman sıfat-füli Eski Anadolu Türkçesinde sayıca az örneklerle, Osmanlı Türkçesinde daha bol olarak çekimli fiil karakterinde görülür. /AcAk/ ekli gelecek zaman sıfat-fülinden bildirme kipi ancak Osmanlı Türkçesi döneminde gelişmeye başlar. /dUk/ ekli geçmiş zaman sıfat-fülinin de bilhassa Eski Anadolu Türkçesi döneminde, dağınık veriler bir araya getirilerek ele alındığında bildirme kipi karakteriyle ortaya çıktığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Oğuz Türkçesi, Batı Türkçesi, /dUk/ ekli geçmiş zaman, bildirme kipi.

The Past Tense Conjugation with /dUk/ in Old Anatolian Turkish

Abstract: There is no enough and entire study on conjugated verbs deriving from the affixed structures made by /dUk/, an affix of past participle. This article aims to deal with the process of this affix from the period of the Old Turkic to Ottoman Turkish and to evaluate its position in the Old Anatolian Turkish in the consideration of new data by criticizing the studies dealing with this conjugation in the context of historical texts which appear both with and without possessive suffixes and positive and negative meanings. This article highlights as a main argument that the past participle /dUk/ consists past tense.

In Turkish, perfect finite verbs can be derived from participle structures framing half sentences. The indicative moods are mainly formed in this way. Of those, the past participle affixed with /mİş/ appears in few examples in the Old Anatolian Turkish and many in Ottoman Turkish as finite verbs. The indicative mood derived from future participle affixed with /acAk/ begins to evolve just in Ottoman Turkish. It seems that the past participle affixed with /dUk/ also appeared with the form of indicative mood in the consideration of collecting the scattered data of the Old Anatolian Turkish period particularly.

Keywords: Old Anatolian Turkish, Oghuz Turkish, Western Turkish, past participle affixed with /dUk/, indicative mood.

* Doç.Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.

Eski ve Orta Türkçede /dUk/ Ekli Geçmiş Zaman Çekimi

Birinci Şahıs:

/dUk/ ekli geçmiş zaman çekiminin teklik birinci şahıs çekimi için verilen yegâne örnek, 1891'de Yadrintsev'in keşfi üzerinde ilmî çalışmaların başladığı 1895'te de hayli yıpranmış olan Ongin yazıtının aşınmadan dolayı okunamayan kelimelerin de bulunduğu onuncu satırında yer alan *Äbkä tägdüküm*'dür. İlk okuma ve tercüme tecrübesi Radloff'a aittir: *Äbkä tägdüküm uruş kılıp*: (Radloff 1895: 250, 251)¹.

Hüseyin Namık Orkun, Ongin yazıtını Radloff'tan aktarırken bu cümledeki fiil yapısını çekimsiz kabul ederek "Eve (vatana) değdiğim (vakit) harap edip" şeklinde fiili çekimsiz çevirir (Orkun 1936: 130). Clauson, *Evke tegdükim uruş kılıp* okur ve "I transfixed [those who tried to stop me], on my way home, fighting." (Evimin yolu üzerinde düşmanları bozguna uğrattım) karşılığıyla cümledeki fiilini çekimli çevirir ve yazıtı ayrıntılı olarak işlediği notlarda herhangi bir görüş belirtmez. (Clauson 1957: 182, 189).

Tägdüküm yapısının bir geçmiş zaman fiil çekimi olduğunu /dUk/ ekini bir mesele olarak ele alan çalışmaları da olan Talat Tekin, *Äbkä tägdöküm* cümlesini "I arrived at the camp" (Tekin 1968: 292), "I arrived in the camp" (Tekin 1997: 6), "Karargâha vardım" (Tekin, 2003/184) şeklinde çevirir. Ongin yazıtı üzerine daha sonra "Ongin Yazıtını Tahlile Bir Deneme" başlıklı makalesinde ele alan Mihaly Dobrovits ve "Ongi Yazıtı Üzerine İncelemeler" makalesinde işleyen Erhan Aydın bu hususta bir görüş belirtmez. Ongin yazıtı üzerine son çalışma Marcel Erdal'a aittir. Erdal, "Eve ulaşmamın savaşı..." çevirisiyle bu yapıyı çekimsiz aktarır (Erdal 2011: I/372).

Kelimenin bulunduğu satırdaki aşınmadan dolayı diğer tamamlayıcı unsurların okunamayı bu yapının çekimli mi çekimsiz mi olduğunu tesbite müsaade etmez. Tartışmalı bu değerlendirme, başka verilerle de desteklenememiştir. Tekin'in *Äbkä tägdöküm*'ü metnin konteksinden ayırarak bağımsız bir cümle örneği şeklinde takdimi de bilimsel değildir. Bu itibarla, /dUk/ ekli geçmiş zaman kipinin teklik birinci şahıs çekimi için bu örnek henüz ihtiyatla değerlendirilmelidir.

Eski Türkçe, Orta Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi'ne ait metinlerde, şüpheli *tägdüküm* örneği dışında, bu çekimin hemen bütün örnekleri olumsuz yapıdadır. Tesbit edebildiğimiz yegâne olumlu örnek Fahrî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'inde yer alır:

¹ Radloff ilgili bölümü "...ich warf nieder, sein Haus griff ich an, mich in einen Kampf einlassend,....": [.....(..)yi düşürdüm, evine saldırdım, savaşa girip // saldırıp kardeşim ve oğullarım için yaşadım ...] şeklinde tercüme eder. Erdal, bu cümledeki [ök] işaretinin yazıt ilk bulunduğu yerde olmadığını belirtir (Erdal 2004: 240). Radloff'un transliterasyonunda [ök] işareti (c) ile gösterilmiştir (1895: 250, 251).

Buyurduk korug issine kulnu
Çaluya virdiler kızıl gülünü (HŞ: 272/349)

“[Hükümdar] buyurdu, bağ sahibine [şehzadenin] kulunu; çalıya kızıl gülünü verdiler.”

Fahrî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'ini yayımlayan Barbara Flemming, bu kıymetli veriyi bir istinsah yanlışı kabul ederek *buyurdu* şeklinde düzeltir. Flemming, olumsuz görünüşlü *bitmedük* çekimli yapısını taşıyan aşağıdaki beyti de metin tamiriyle *bitmedi* (?) şeklinde düzeltir:

Gülünde bitmedük dahi benefşe
Elikdür Husrevi aldanma nefse (HŞ: 284/577)

İkinci Şahıs:

Bu ekin ikinci şahıs fonksiyonuna dair tesbit edebildiğimiz tek görüş, *Kutadgu Bilig*'de geçen *taplamaduk* verisidir:

Özüng taplamaduk berü kelmeking
Manga tuşmaking hem yüzüm körmeking (Arat 1947: beyit no 3910)

Arat bu beyti “Sen bana gelmeği, benimle buluşmağı ve yüzümü görmeği kabul etmemişsin” şeklinde çevirir. Arat'ın tercümeyle C nüshasında *taplamadung*'u esas alarak yaptığı açıktır. Ercilasun da, Kâşgarlı Mahmud'un Oğuz Türkçesine dair verdiği bilgilere atıf yaparak burada geçen *Özüng taplamaduk* cümlesinin yüklemine *kabul etmedin* şeklinde çevrilmesi gerektiğini, *Kutadgu Bilig*'in C nüshasında yüklem *taplamadung* olduğu verisini de not ederek ihtiyatla savunur (Ercilasun 1984: 162).

Ercilasun'un erken bir yargıyla *taplamaduk*'u *kabul etmedin* şeklinde ikinci şahısla karşılaşması ve bunu Kâşgarlı'ya atıfla yapması tenkit edilebilir. *Kutadgu Bilig*'de ikinci şahıs iyelik ekli dönüşlülük öz zamiri cümlelerin öznesi olduğunda bu cümlelerde çekimli yüklem üçüncü şahıstır. *Özüng taplamaduk*: *Özün kabul etmedi*. *Kutadgu Bilig*'de 231, 671, 718, 785... numaralı beyitler gibi birçok örnek bu şekildedir.

Kutadgu Bilig'in C nüshası müstensihinin, üçüncü şahıs çekiminde kullanılan /mAdUk/ yapısını tanımadığı için *taplamaduk* yüklemine *taplamadung*'la değiştirmiş olması göz ardı edilemez. Sonuç olarak bu örnekten ikinci şahıs çekiminin değil, üçüncü şahıs çekiminin tesbit edilmesi gerekir.

Üçüncü Şahıs:

Eski ve Orta Türkçede üçüncü şahıslar için öğrenilen geçmiş zaman çekiminde kullanılan olumsuz görünüşlü /dUk/ yapısı için bir hayli malzeme vardır. Şinasi Tekin'in Eski Türkçedeki örneklerle ilgili görüşleri bir kenarda tutulursa, bilhassa bu yapıyı ele alan ve aşağıda notlayacağımız Eski Anadolu Türkçesiyle ilgili birkaç çalışmada /dUk/ ekli çekimli bir yapının olduğu hususunda görüş birliği bulunur. Bu

zaman çekimine dair ilk esaslı çalışmayı yapan Talat Tekin, kitabelerde /dUk/ morfeimli çekimli örneklerin yukarıda belirttiğimiz *tegdüküm* dışında tamamının teklik üçüncü şahısta ve olumsuz yapıda olduğunu örneklerle sıralar:

Karluk işiñe kelmedük. “Karluklar müttefiklerine (buluşacaklarını söyledikleri yere) gelmemişler.”

[*Bükegükde sekiz oguz tokuz tatar kalmaduk.* “Bükegük’te Sekiz Oğuz ve Dokuz Tatarlar(dan kimse) kalmamış.” (Tekin, 2003/185)

Dikkatini daha çok bu ekin etimolojisinde yoğunlaştıran Şinasi Tekin, “Türkçede -MA- Olumsuz eki ile -DIK+ Eki Nereden Geliyor” başlıklı makalesinde /mAdUk/ ekli fiilleri çekimsiz kabul eder ve yan cümle yüklemi olarak değerlendirir. Talat Tekin’se bu yapıyı “eylem adı + iyelik eki” ile oluşan geçmiş zaman kategorisine dahil eder ve bu eki almış fiilleri ana cümle yüklemi içinde değerlendirir. Talat Tekin bu husustaki görüşlerini daha kapsamlı olarak “On The Old Turkic Verbal Noun Suffix {-dOk}” başlıklı makalesinde ortaya koyar. İki farklı görüş aşağıdaki iki cümlenin tercümelerinde görülür:

(Ongin, 11. satır):

Kang yorıp El-teriş Kaganka adrılmaduk, yangılmaduk Tengri Bilge Kaganta adrılmam, azmalım tiyin ança ötletim: “Nasıl (baba)mız hareket edip El-teriş Kağan’dan ayrılmamış ve ona ihanet etmemiş ise biz de Tanrı Bilge Kağan’dan ayrılmayalım, inhiraf etmeyelim diye böyle tavsiye ettim.” (Tekin 1990: 16)

Kan yorıp ilteriş kaganka adrılmadok: “Han (ardı sıra) yürüyüp İleriş Hakan’dan ayrılmamış.” (Tekin 2003: 185)

(Irk Bitig, 38. satır):

Kamış ara kalmış. Tengri unamaduk abınçu katun bolzun: “Kamışlıkta kalmış. Tanrı tasvip etmediği halde cariye, kiralıca olmuş.” (Tekin 1990: 16)

Kamış ara kalmış. Tengri unamadok. Abınçu katun bozun tir. “(Bir köle kız) kamışlar arasında (yalnız) kalmış. Tanrı (bunu) doğru bulmamış. (Bu köle kız) Hatun olsun!” der. (Tekin 2003: 185; Tekin 2004: 22-38)²

Şinasi Tekin tezini ekin temel olarak bağlama özelliği taşıyan zarf-fiil olduğu üzerine kurar. Ancak aşağıda örneklerini vereceğimiz tarihî metinlerde bol miktarda bulunan yüklemi /dUk/ ekli basit cümlelerin varlığı onun bu tezini değerden düşürür.

² Erdal, Tekin (1997: 6)’da da verilen bu cümledeki Eski Türkçede “o” sıfır referans noktasında geriye göndermenin bulunmadığı, ileriye göndermenin bulunduğu görüşünden hareketle Tekin’in okuyuşunu ve tercümesini eleştirir (Erdal 2004: 294). Erdal’a göre bu yapıdaki *unamadok*, *avınçu* ile ilişkilidir ve ayrı bir cümlenin çekimli-fiili değildir.

Eski ve Orta Türkçede bu yapının olumsuz ve üçüncü şahısta olmasının sebepleri açıklanamamıştır.

Kâşgarlı Mahmud'un /dUk/ Ekli Geçmiş Zaman Çekimine Dair Kayıtları

Kâşgarlı Mahmud, Çin'e varıncaya dek Uygur, Tohsı, Yağma gibi Türk boylarının büyük bir kısmının mazi sigasının -dı/-di eki ile bağlı olmasında birleştiklerini, Suvarlarla Kıpçaklardan birtakımları ile Oğuzların onlardan ayrılarak mazi sigasında -duk/-dük ekini kullandıklarını kaydeder³. Kâşgarlı'nın tesbitlerine göre bu ikinci grupta geçmiş zaman çekimi şahıs ekli değildir:

Men ya kurduk. "Ben yay kurdum", *Biz ya kurduk.* "Biz yay kurduk", *Olar tagka agduk.* "Onlar dağa çıktı", *Biz agduk.* "Biz çıktık", *Ol anı urduk.* "O onu vurdu", *Ol keldük.* "O geldi"... (Divan II: 60-61)

Kâşgarlı'nın emin bir ifadeyle bu eksiz geçmiş zaman çekimine dair uzun uzadıya bilgiler vermesine karşın bu çekim ne de çağdaş Türk lehçelerine ait metinlerde tevsik edilebilmiştir.

Zeynep Korkmaz, Kâşgarlı Mahmud'un Oğuzcaya ait verilerinden iki sonuç çıkarır. İlki "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler" makalesinde XI. Yüzyıl Oğuz Türkçesinin geçmiş zaman kipinin kuruluşunda -duk/-dük sıfat-fiil ekinin kullanıldığını Kâşgarlı'dan aktardıktan sonra, Eski Türkçe dönemine ait *Karluk işine kelmedük* "Karluklar müttefiklerine gelmediler"; *Sekiz Oguz Tokuz Tatar kalmaduk* "Sekiz Oğuz, Dokuz Tatar hiçbiri kalmadı veya kalmadılar" örneklerindeki geçmiş zaman çekimini Oğuzcanın zayıf bir belirtisi olarak göstermek tezi (Korkmaz 2005-I: 213-214); diğeri de "Kâşgarlı Mahmud ve Oğuz Türkçesi" makalesinde "Kâşgarlı'nın geçmiş zaman çekimi için saymış olduğu bu özellikler, XI. Yüzyıl sonrasına giren Oğuzca metinlerle hiçbir şekilde tanıklanamadığı için Oğuzcanın XI. Yüzyıldan sonraki gelişiminde bu özelliklerin yazı dilini etkileyemediği anlaşılmaktadır" hükmüdür. (Korkmaz 2005- I: 251)

Korkmaz'ın Eski Türkçedeki /dUk/ ekli fiil çekiminin Oğuzcanın tesiri olduğu görüşü daha kuvvetli olarak Gülsevin'in "Köktürk Bengü Taşlarında Oğuzca Özellikler" makalesinde ileri sürülür (Gülsevin 1998: 4).

Dîvânu Lüğâti't-Türk'teki verilerden hareketle bu çekimin Eski Türkçedeki Oğuzca özellikler olduğu tezi büsbütün reddedilmemekle beraber, bu teze üç noktada itiraz getirilebilir:

- Kâşgarlı'nın Oğuz Türkçesi için bütün şahıslarda (yalnız ikinci şahıs için örnek vermez) eksiz çekime işaret etmesine mukabil Eski Türkçede yalnız üçüncü şahıs örneklerinin bulunması;

³ Nalbant (2002) -DUK eki ile ilgili çalışmasında ekin kökenine ilişkin görüşleri ve Kâşgarlı Mahmud'un verdiği örnekleri bir araya getirmiştir.

- Kâşgarlı'nın Oğuzca için verdiği /dUk/ ekli fiil çekiminde olumlu örneklere yer vermesine karşın, Eski Türkçede yalnız olumsuz örneklerin bulunması;
- Kâşgarlı'nın /dUk/ ekli fiil çekimini yalnızca Oğuzlara tahsis etmeyip Suvarlarla Kıpçakların bir kısmında da bu çekimin bulunduğunu kaydetmesi.

Bu hususa dair bir değerlendirme yapmak için Eski Anadolu Türkçesinde ekin şahıs ekleriyle çekilen versiyonunu görmek gerekir:

Eski Anadolu Türkçesinde /dUk/ Ekli Geçmiş Zaman Çekimi

Eski Anadolu Türkçesinde teklik birinci şahısta örneğini tespit edemediğimiz /dUk/ ekli geçmiş zaman çekimine ait diğer şahıs sırasına göre şekilleri şu şekildedir:

Teklik İkinci Şahıs:

/dUk/ ekli geçmiş zamanın teklik ikinci şahıs çekimine ait bir Darîr'in 1393'te tamamladığı *Fütûhu's-Şâm Tercümesi*'nde (Gülsevin 1992: 258) görülür:

Çün kulı Zeyd kendüden destûr diledi, eyitdi: "Sen henüz âzâd olmaduksın. (Süleymaniye Ktp. Fatih, no. 4286, vr. 13b/19)

Teklik Üçüncü Şahıs

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde bu yapının en çok görülen çekimi teklik üçüncü şahıstır. Bu çekimi ilk defa Eski Anadolu Türkçesi çalışmalarına dahil eden Gürer Gülsevin, "Eski Anadolu Türkçesinde Birleştirilmiş Özel Şekiller" makalesinde ve *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* adlı kitabında bu fiil çekiminin bilhassa üçüncü şahsına ait örneklere yer verir. Bunlara yukarıda kaydettiğimiz Fahrî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'ine ek olarak Gülşehrî'nin *Mantuku't-Tayr Tercümesi*'nden aşağıdaki örnekleri ilave edebiliriz:

Añlamaduktur ki bu Rüstemdurur
Pehlevân-ı cümle-i âlemdurur (MT: 77/13; KY-I, 172/1151)

"Bütün âlemin pehlivanı Rüstem olduğunu anlamamıştı."

Bir kuş ol vâdî içinde uçmaduk
Biregü anuñ yolundan geçmedük (MT: 104/9; KY-I, 230/1547)

"Bir kuş o vadi içinde uçmamış, kimse vadinin yolundan geçmemiş."

Kimse anuñ gibi yolu görmedük
Kimsene ol yola hergiz irmedük (MT: 104/11; KY-I, 230/1549)

"Kimse onun gibi yolu görmemiş, kimse o yola hiç erişmemiş."

Çok zamândur kim senüñ gibi kişi
Dutmadukturur benüm gibi kuşı (MT: 192/2; KY-II, 424/2849)

"Çok zamandır senin gibi bir kişi, benim gibi bir kuşu tutmamıştır."

Çokluk Birinci Şahıs

Bu şahsa ait çekimi yalnız Gülşehrî'nin *Mantku't-Tayr Tercümesi*'nde tesbit edebildik:

Eytdi hîç unıtmaduguz biz sizi
Gerçi siz añmaduñuz hergiz bizi (MT: 92/6; KY-I, 202/1370)

“Dedi: “Gerçi siz bizi hiç hatırlamadınız, ama biz sizi hiç unutmadık.”

Saña âşık nefis için olmaduguz
Anuñuçun nakşuña kanmaduguz (MT: 118/2; KY-I, 260/1747)

“Sana nefis içi âşık olmadık, onun için görüntüne aldanmadık.”

Çokluk İkinci Şahıs

Zîre kim siz bilmediüksiz sîretin
Göricek hem bilmeyesiz sûretin (MT: 106/10; KY-I, 234/1577)

“Zira siz onun içini bilmediniz, görünce de yüzünü tanımazsınız.”

Siz anlamaduksiz.

“Siz anlamamışsınız.” *Anter-nâme*'den naklen bk. Gülsevin 1992: 258.

Çokluk Üçüncü Şahıs

Ol agu tamâmet ol avratun boguzına gitdi şoluk sâ'at avrat helâk oldı Güzâfın eyitmedüklerdür uşbu meseli. Kelile ve Dimne'den naklen bk. Gülsevin 1997: 86.

Sonuç

/dUk/ ekli geçmiş zaman çekiminin Oğuz Türkçesinin Eski Anadolu Türkçesi devresinde (Kaşgarlı'nın eksiz çekim örneklerine karşın) ekli çekim örnekleri tesbit edilebilmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde birinci şahısları iyelik kökenli, ikinci şahısları bildirme kökenli ve üçüncü şahısları eksiz çekilen /dUk/ ekli geçmiş zaman çekimini bulunmaktadır. Buradan iki sonuç çıkarılabilir: Ya Oğuzların bir diyalektinde şahıs eklerine bağlanmadan /dUk/ ekli fiil çekimi kullanılırken diğer bir Oğuz diyalektinde bu yapı şahıs ekli kullanılıyordu ya da 11. yüzyıldan sonra Oğuzlar /dUk/ ekli fiil çekimini şahıs ekleriyle çekime soktular. Türkmen Türkçesinde gelecek zaman çekiminin şahıs ekleri olmadan yapılmasına karşın, Anadolu Türkçesinde gelecek zaman çekiminin şahıs ekli oluşu ilk faraziyeyi destekleyebilir.

/dUk/ ekli geçmiş zaman çekiminin Eski Anadolu Türkçesinde sadece olumsuz tabanlara geldiği, öğrenilen geçmiş zamanın olumlu çekiminin /mİş/lı olduğu, olumsuzunun /mAdUk/lu olduğu görüşü kesin değildir, bu husus için ancak temayül bu yöndedir denilebilir.

Eski Anadolu Türkçesinde /dUk/ ekli geçmiş zaman çekiminin teklik birinci şahıs dışındaki bütün çekimleri örneklendirilebilmektedir:

Birinci teklik şahıs çekimi: (?)
İkinci teklik şahıs çekimi: **-dUksIn**
Üçüncü teklik şahıs çekimi: **-dUk**
Birinci çokluk şahıs çekimi: **-dUgUz**
İkinci çokluk şahıs çekimi: **-dUksIz**
Üçüncü çokluk şahıs çekimi: **-dUKlAr**

Kısaltmalar ve Kaynaklar

- CLAUSON, Gerard, (1957), "The Ongin Inscription", **The Journal of The Royal Society of Great Britain and Ireland**: 177-192.
- Darîr, *Fütûhu's-Şâm Tercümesi*, Süleymaniye Ktp. Fatih, no. 4286.
- Divan: ATALAY, Besim (çev.), (1988), *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi I-II*, Ankara: TDK Yay.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, (1984), *Kutadgu Bilig Grameri -Fül-*, Ankara.
- ERDAL, Marcel, (2004), *A Grammar of Old Turkic*, Leiden – Boston: Brill.
- ERDAL, Marcel, (2011), "Ongin Yazıtı", *III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu 26-29 Mayıs 2010 Bildiriler Kitabı*, Ankara, c. I, 363-372.
- GÜLSEVİN, Gürer, (1992), "Eski Anadolu Türkçesinde Birleştirilmiş Özel Şekiller", *Türk Dili Dergisi*, 489, 256-261.
- GÜLSEVİN, Gürer. (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: TDK Yay.
- GÜLSEVİN, Gürer. (1998), "Köktürk Bengü Taşlarında Oğuzca Özellikler", *Kardeş Ağızlar (Türk Lehçe ve Şiveleri Dergisi)* 7: 12-18.
- HŞ: FLEMMING, Barbara. (1974), *Fahrîs – Husrev u Şîrîn Eine Türkische Dichtung Von 1367*, Wiesbaden.
- KORKMAZ, Zeynep, (2005), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II*, Ankara: TDK Yay.
- KY: YAVUZ, Kemal, (2007), *Gülşehri'nin Mantku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme)* I-II, Ankara.
- MT: GÜLŞEHRİ. *Mantku't-Tayr* (Tıpkıbasım), Ağâh Sırrı Levend (Yay), (1957), Ankara: TTK Basımevi.
- NALBANT, Mehmet Vefa, (2002), "–DUK Eki ve Divânü Lûgati't-Türkte -DUK Ekli Görülen Geçmiş Zaman Çekimi", *Türkoloji Dergisi*, Cilt: XV, Sayı: 1: 193-203.
- ORKUN, Hüseyin Namık, (1936), *Eski Türk Yazıtları*, İstanbul: TDK Yay.
- RADLOFF, W. (1895), *Die Altürkischen Inschriften Der Mongolei*, Petersburg.
- TEKİN, Şinasi, (1990), "Türkçede –MA- Olumsuz eki ile –DIK+ Eki Nereden Geliyor" *Tarih ve Toplum*, 74: 14-17.
- TEKİN, Talat, (1968), *A Grammar of Orkhon Turkic*, Mouton: Bloomington.
- TEKİN, Talat, (1997), "On The Old Turkic Verbal Noun Suffix {-dOk}", *Türk Dilleri Araştırmaları*, 7: 5-12.
- TEKİN, Talat, (2003), *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- TEKİN, TALAT, (2004), *İrk Bitig Eski Uygurca Fal Kitabı*, Ankara: Öncü Kitap.